

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

КУЗЬМИН Василь Михайлович

**Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності
податкових органів України /**
**Informational and Analytical Support for Activities of
Fiscal Authorities of Ukrainian**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФАм-21
В. М. Кузьмин

Науковий керівник:
д.е.н., професор, А. І. Крисоватий

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ А. І. Крисоватий

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ	6
1.1. Сутність та зміст інформаційно-аналітичної діяльності в податковій сфері	6
1.2. Інформаційні ресурси та бази даних податкових органів	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	17
2.1. Оцінка ефективності існуючих інформаційних систем ДПС	18
2.2. Виявлення ключових проблем та викликів у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення та свідомої сплати податків	27
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ	36
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах стрімкої цифровізації державного сектору податкові органи України опинилися в епіцентрі глибоких трансформацій, де інформація дедалі більше перетворюється на стратегічний ресурс. Ефективність адміністрування податків, рівень довіри платників, швидкість ухвалення управлінських рішень та здатність держави протистояти тінізації економіки безпосередньо залежать від того, наскільки якісно організовано інформаційно-аналітичне забезпечення податкової системи. В умовах посилення глобальних викликів, зростання масштабів електронних транзакцій та ускладнення фінансових схем ухилення від оподаткування інформаційно-аналітичні технології стають не другорядним інструментом, а центральною опорою податкової політики.

Значний вплив на податкову сферу справляють внутрішні й зовнішні чинники: війна та пов'язані з нею економічні втрати, необхідність оперативного відновлення фінансової стійкості держави, логістичні зміни, цифрове навантаження на бізнес, посилення вимог міжнародних організацій щодо прозорості фінансових потоків. У такому середовищі податкові органи мають забезпечувати не лише контрольні функції, а й аналітичну підтримку економічних рішень, прогнозування ризиків та швидку реакцію на динаміку ринкових процесів. Саме тому інформаційно-аналітичне забезпечення набуває ключового значення - як фундамент для модернізації податкової системи та підвищення її ефективності.

Наразі Державна податкова служба України використовує ряд спеціалізованих інформаційних платформ і реєстрів, проте їхня структура, сумісність та рівень захищеності потребують оновлення відповідно до міжнародних стандартів. Актуальними залишаються проблеми дублювання інформації, обмеженої інтеграції між державними реєстрами, недостатньої автоматизації процесів аналізу та виявлення податкових ризиків. Поряд із цим

зростає потреба у висококваліфікованих кадрах, здатних працювати з великими масивами даних, використовувати алгоритми машинного навчання та забезпечувати кіберзахист критичної фінансової інформації.

Метою даної кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження сучасного стану інформаційно-аналітичного забезпечення податкових органів України, виявлення наявних недоліків та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності інформаційних систем і механізмів обробки податкових даних.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- розкрити теоретичні засади та зміст інформаційно-аналітичного забезпечення податкової діяльності;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання інформаційних процесів у податковій сфері;
- дослідити структуру й функціонал ключових інформаційних ресурсів податкових органів;
- оцінити сучасний стан інформаційних систем, інформаційних потоків та рівень їх інтеграції;
- виявити основні проблеми, виклики та загрози у сфері обробки й захисту податкової інформації;
- запропонувати напрями вдосконалення інформаційно-аналітичної інфраструктури ДПС з урахуванням світового досвіду.

Об'єктом дослідження є інформаційно-аналітичне забезпечення податкових органів України.

Предметом дослідження є процес обробки й аналізу податкової інформації в системі державного податкового адміністрування.

Інформаційною базою дослідження є кодифіковане законодавство, а саме Податковий кодекс України, укази Президента України, постанови уряду, а саме Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, звіти Державної податкової служби України та Державної митної служби України, аналітичні дані Міністерства фінансів України та звіти

Національного банку України. В процесі виконання кваліфікаційної роботи використовувались монографічні видання та статті зарубіжних і вітчизняних економістів.

Методологічною основою роботи є системний підхід, методи аналізу й синтезу, порівняльний та структурно-функціональний аналіз, а також методи економіко-статистичного дослідження.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій для модернізації інформаційної інфраструктури ДПС України, підвищення рівня аналітичної роботи та покращення якості податкового контролю.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження були апробовані у вигляді тез доповідей на Всеукраїнських науково-практичних конференціях студентів та молодих вчених: 1) «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (Тернопіль, 2024 р.); 2) Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків (Тернопіль, 2025 р.).

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ

1.1. Сутність та зміст інформаційно-аналітичної діяльності в податковій сфері

Інформаційно-аналітична діяльність у податковій сфері є фундаментальним елементом сучасного податкового адміністрування та виступає ключовою умовою ефективного функціонування державної фінансової системи. У контексті цифровізації економіки та розширення електронних форм взаємодії між державою й платниками роль інформації суттєво зростає: вона перетворюється на стратегічний ресурс, що забезпечує можливість оперативного контролю, прогнозування, прийняття управлінських рішень і протидії ухиленню від оподаткування.

Сутність інформаційно-аналітичної діяльності полягає в організованому процесі збирання, накопичення, зберігання, обробки, аналізу й інтерпретації даних, необхідних для виконання податкових функцій держави. Ця діяльність охоплює як внутрішні інформаційні потоки податкових органів (дані про платників, податкові декларації, інформацію з реєстрів), так і зовнішні джерела - банківські відомості, статистичні дані, інформацію від митних органів, органів місцевого самоврядування, міжнародних платформ тощо.

Зміст інформаційно-аналітичної діяльності включає кілька ключових складових:

1. Формування та підтримка інформаційних ресурсів у податковій системі. До них належать електронні реєстри, бази даних, системи моніторингу, інформаційні платформи, що забезпечують централізований доступ до актуальних даних. Від якості таких ресурсів залежить точність обчислення податків, своєчасність контролю та можливість виявлення порушень.

2. Обробка та верифікація податкової інформації. Податкові органи здійснюють перевірку правильності даних, поданих платниками, порівнюють їх із зовнішніми інформаційними ресурсами, оцінюють достовірність та повноту.

Саме на цьому етапі формуються аналітичні висновки щодо ризиків, можливих порушень і тенденцій у поведінці платників.

3. Аналітична обробка даних. Цей компонент включає застосування спеціальних методів і моделей для виявлення закономірностей у податковій діяльності, прогнозування надходжень, оцінювання податкових ризиків та моделювання можливих сценаріїв. Використання інструментів Big Data, машинного навчання та статистичного аналізу дозволяє значно підвищити точність аналітичних висновків.

4. Інформаційно-аналітичне забезпечення контролюючих функцій. Аналітичні системи допомагають виявляти схеми ухилення, оцінювати ризиковість операцій, визначати платників, які мають ознаки фіктивності, а також прогнозувати сфери підвищеного податкового ризику. Це дає можливість здійснювати контроль не лише постфактум, а й у превентивному режимі.

5. Формування інформаційної підтримки управлінських рішень. На основі аналітичних звітів розробляються пропозиції щодо змін податкової політики, ставок, механізмів адміністрування. Таким чином, інформаційно-аналітична діяльність виступає інструментом забезпечення обґрунтованості державних рішень.

6. Забезпечення інформаційної безпеки. Оскільки податкові бази містять чутливі персональні й фінансові дані, особливого значення набувають питання кіберзахисту, конфіденційності, цілісності та доступності інформації. Без належного рівня захищеності будь-яка інформаційно-аналітична система втрачає свою ефективність.

Інформаційно-аналітична діяльність тісно пов'язана з процесами цифрової трансформації державного управління, що передбачає автоматизацію рутинних операцій, перехід до електронних документів, інтеграцію державних реєстрів та розширення функціоналу електронного кабінету платника. Ці зміни не лише підвищують зручність та прозорість податкових процесів, але й істотно знижують рівень людського чинника, що особливо важливо у сфері, де точність та оперативність інформації є визначальними.

Отже, інформаційно-аналітична діяльність у податковій сфері — це багатокомпонентний, системно організований процес, який забезпечує збирання, обробку та аналітичне використання даних для підвищення ефективності податкової системи, зміцнення фінансової дисципліни та створення передумов для сталого економічного розвитку держави.

Інформаційно-аналітична діяльність у податковій сфері виступає одним із ключових напрямів забезпечення ефективної, прозорої та сучасної системи податкового адміністрування. Вона охоплює широкий спектр процесів, пов'язаних зі збиранням, систематизацією, перевіркою, зберіганням, аналізом та інтерпретацією даних, що використовуються для виконання податковими органами своїх базових функцій — контролю, моніторингу, прогнозування і планування податкових надходжень [7].

Потреба в якісному інформаційно-аналітичному забезпеченні зумовлена різким зростанням обсягів податкової інформації, розширенням електронних транзакцій, появою нових фінансових інструментів та загальною тенденцією до цифровізації економіки. Сучасні податкові системи функціонують у середовищі, де дані генеруються щосекунди, а швидкість їх обробки і точність аналітичних висновків визначають здатність держави ефективно управляти фінансовими ресурсами.

Податкові органи працюють із конфіденційною інформацією, тому будь-яка загроза безпеці може призвести до серйозних фінансових і репутаційних наслідків для держави.

Інформаційно-аналітична діяльність:

- забезпечує прозорість податкових операцій;
- зменшує рівень тінізації економіки;
- дозволяє оперативно реагувати на економічні зміни;
- підвищує рівень податкової дисципліни;
- сприяє інтеграції України в міжнародні стандарти оподаткування (OECD, BEPS).

В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення роль аналітики зростає ще більше — держава потребує точних прогнозів та ефективного управління бюджетними потоками.

Серед суб'єктів господарювання, внесених до Реєстру великих платників податків, 1 120 компаній уже перебували на обліку в міжрегіональних управліннях ДПС з роботи з великими платниками (МУ), а ще 365 підприємств були переведені з територіальних головних управлінь ДПС (ГУ).

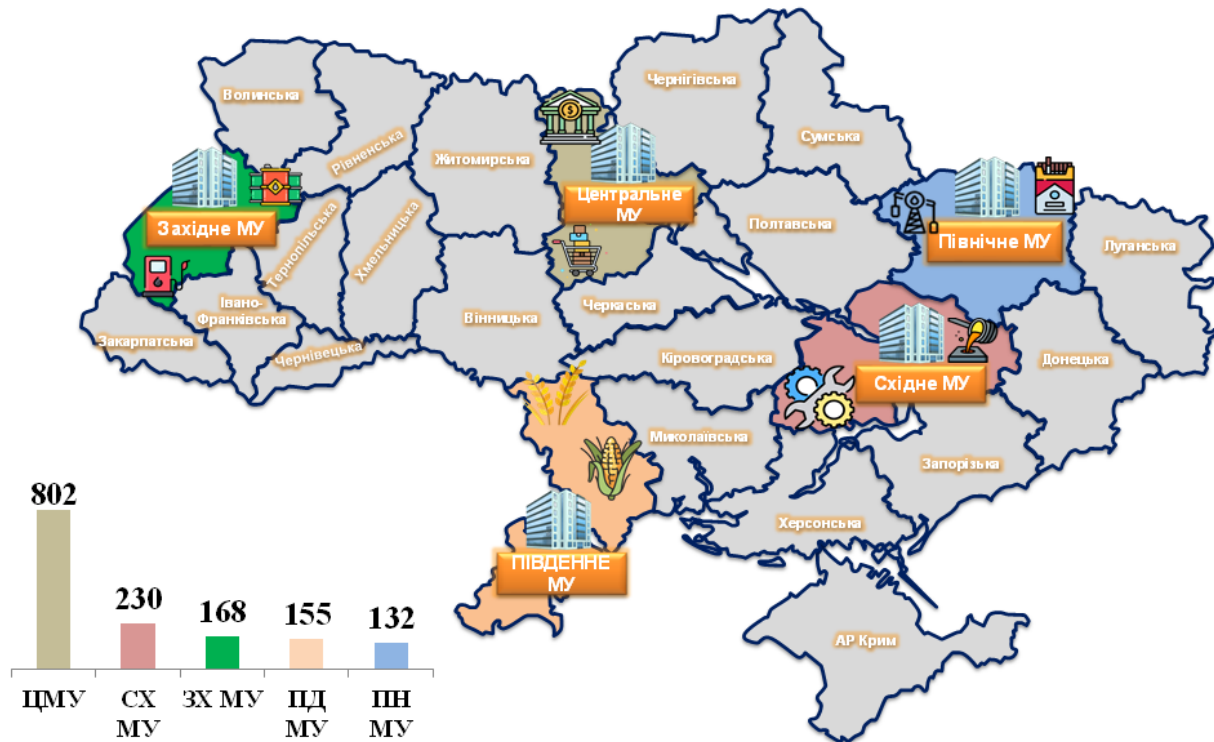

Рис. 1.1. Розміщення великих платників податків у розрізі міжрегіональних управлінь ДПС [20]

На рисунку представлено географічний розподіл міжрегіональних управлінь Державної податкової служби України, що здійснюють роботу з великими платниками податків. Кожне МУ позначене на карті відповідною областю обслуговування та інфографічним символом. Під картою подано кількісне співвідношення великих платників, закріплених за кожним міжрегіональним управлінням.

У візуалізації відображено такі дані: Центральне МУ (позначене у центральній частині країни) - 802 великі платники, що є найбільшою групою серед усіх управлінь. Східне МУ (Дніпропетровська, Запорізька, частина

східних регіонів) - 230 платників. Західне МУ (Львівська, Закарпатська, Волинська, Івано-Франківська та ін.) -168 платників. Південне МУ (Одеська, Миколаївська, Херсонська області) -155 платників. Північне МУ (Київська, Чернігівська, Сумська та прилеглі області) — 132 платники.

З метою забезпечення більш ефективної, узгодженої та оперативної взаємодії між структурними підрозділами Державної податкової служби у процесі роботи з суб'єктами господарювання, що належать до кластерних об'єднань, 1 лютого 2024 року виконувачем обов'язків Голови ДПС було затверджено --Реєстр кластерних груп суб'єктів господарювання на 2024 рік--. Формування такого реєстру є важливим елементом сучасного підходу до податкового адміністрування, оскільки кластеризація дозволяє більш глибоко аналізувати бізнес-середовище, виділяти групи підприємств зі схожими характеристиками та ризиками, а також підвищувати ефективність контролю за їх діяльністю.

Протягом 2024 року податкові органи систематично готували аналітичні матеріали, присвячені кластерним групам суб'єктів господарювання. Такі матеріали містять концентровану, структуровану інформацію, що охоплює:

- організаційну структуру підприємств;
- їх основні види економічної діяльності;
- фінансово-економічні показники;
- рівень податкового навантаження;
- тенденції розвитку та ключові ризики;
- взаємозв'язки всередині груп та між групами [20].

Наявність такої інформації дає можливість податковим органам оперативно оцінювати результати діяльності кластерів, визначати динаміку їх розвитку, аналізувати поведінкові моделі підприємств та прогнозувати вплив змін у законодавстві чи ринковому середовищі на окремі групи бізнесу. Крім того, кластерний підхід дозволяє більш точно ідентифікувати потенційні зони податкових ризиків, здійснювати превентивні заходи та підвищувати рівень адресності податкових сервісів.

Таким чином, впровадження Реєстру кластерних груп та регулярне формування аналітичних матеріалів щодо їх діяльності є важливим кроком у напрямі модернізації податкового адміністрування та впровадження сучасних інформаційно-аналітичних інструментів, спрямованих на формування прозорого та ефективного бізнес-середовища.

Отже, інформаційно-аналітична діяльність у податковій сфері — це системний, багаторівневий і комплексний процес, що забезпечує ефективне функціонування податкового механізму через збирання, обробку та аналіз інформації. Її значення постійно зростає в умовах цифрової економіки, зростання фінансових ризиків та необхідності швидкого реагування на економічні виклики. Саме якість інформаційно-аналітичного забезпечення визначає здатність податкових органів забезпечувати стабільні надходження, боротьбу з ухиленням від оподаткування та формування сучасної, прозорої й ефективної податкової системи.

1.2. Інформаційні ресурси та бази даних податкових органів

Інформаційні ресурси та бази даних податкових органів України відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного податкового адміністрування, адже саме вони формують основу для прийняття рішень, контролю, прогнозування та аналітики. У сучасних умовах цифрової трансформації податкова система вже не може функціонувати виключно на основі паперових документів або фрагментованих інформаційних потоків. Для забезпечення прозорості, точності та оперативності управлінських процесів необхідна розгалужена мережа інтегрованих інформаційних систем, які забезпечують повний життєвий цикл податкових даних — від їх збору й обробки до глибокого аналізу та інтерпретації.

Інформаційні ресурси податкових органів охоплюють широкий спектр баз даних, реєстрів та електронних платформ, що функціонують як єдина екосистема. Кожен із цих ресурсів виконує своє завдання, але в комплексі вони забезпечують цілісний моніторинг економічної активності, контроль за дотриманням податкового законодавства та формування аналітичної інформації для державних органів.

Одним із центральних елементів цифрової інфраструктури є Інтегрована інформаційна система ДПС, що об'єднує ключові бази даних та забезпечує їх взаємодію. Система накопичує відомості про платників податків, їхню звітність, розрахункові операції, імпортно-експортну діяльність, фінансові показники та історію податкових зобов'язань. Завдяки цьому податкова служба може здійснювати всебічний контроль за діяльністю суб'єктів господарювання та оперативно реагувати на виявлені порушення.

Важливим складником є Єдиний реєстр податкових накладних (ЄРПН) - ключова база даних для адміністрування податку на додану вартість. Реєстр забезпечує фіксацію всіх податкових накладних в електронному вигляді, що дозволяє оперативно перевіряти відповідність податкових зобов'язань і

податкового кредиту, а також автоматично виявляти ризикові або фіктивні операції. На основі даних ЄРПН функціонує Система моніторингу критеріїв оцінки ризиків (СМКОР), яка автоматично аналізує ризиковість бізнес-процесів та окремих операцій.

Не менш важливою є платформа Електронний кабінет платника податків, що виступає універсальним сервісом для подання звітності, отримання довідок, перевірки стану розрахунків із бюджетом та комунікації з податковими органами. Цей ресурс значно підвищив рівень цифровізації податкових послуг, дозволивши платникам взаємодіяти з державою без фізичного відвідування установ.

Велике значення має також Реєстр великих платників податків, який щорічно оновлюється та дозволяє виокремлювати підприємства з найбільшою податковою вагою в економіці. Для таких суб'єктів організована спеціалізована система адміністрування, що базується на поглибленому аналізі їхніх фінансових потоків, рівня ризику та податкового навантаження.

У сфері контролю за фактичними операціями використовується система збору даних РРО/ПРРО, що містить інформацію про розрахункові операції в режимі реального часу. Це дозволяє ДПС не лише контролювати обіг готівки, а й аналізувати поведінкові та споживчі тренди у різних сферах бізнесу.

Окрему групу становлять бази даних, що забезпечують міжвідомчу взаємодію, зокрема з митними органами, Міністерством юстиції, Пенсійним фондом, банківськими установами та міжнародними партнерами. Інтеграція з такими ресурсами, як система автоматичного обміну фінансовою інформацією CRS, значно розширює можливості щодо виявлення прихованих доходів та операцій ухилення від оподаткування.

Сучасні інформаційні ресурси податкових органів не лише акумулюють дані, а й забезпечують їх багаторівневий аналіз. Використання технологій Big Data, алгоритмів машинного навчання та інтелектуального аналізу дозволяє перетворювати великі масиви інформації на аналітичні висновки, які є основою для обґрунтованих управлінських рішень. У цьому контексті інформаційні

ресурси стають не просто сховищем даних, а стратегічним інструментом державної фінансової політики.

Таким чином, інформаційні ресурси та бази даних податкових органів - це складна, інтегрована та високотехнологічна система, що забезпечує прозорість економічних процесів, своєчасність контролю та ефективність податкового адміністрування. Їх постійний розвиток є необхідною умовою зміцнення фінансової стабільності держави та формування сучасної цифрової податкової екосистеми.

Рис. 1.2. Структура ДПС в Україні станом на 2024 рік [20-21]

На рисунку представлено організаційну структуру Державної податкової служби України (ДПС) у розрізі основних управлінських та територіальних підрозділів. Візуалізація містить узагальнені дані щодо кількості органів ДПС станом на відповідний період.

У верхній частині зображення наведено поділ на дві ключові групи:

Апарат ДПС – 1 835 одиниць;

Територіальні органи ДПС – 19 281 одиниця.

Загальна чисельність органів ДПС становить 21 116 одиниць, що показано окремим акцентованим блоком праворуч.

У нижній частині рисунка представлена карта України з текстовим переліком структурних елементів податкової служби:

- 25 головних управлінь ДПС в областях та місті Києві;
- 5 міжрегіональних управлінь ДПС по роботі з великими платниками податків (ВПП);
- 117 державних податкових інспекцій, що є структурними підрозділами головних управлінь.

Таблиця 1.1.

Нормативно-правове забезпечення використання цифрових технологій у соціально-економічній та фіскальній сферах [14]

№ п/п	Нормативно-правовий акт	Сфера регулювання
1	Закон України «Про захист прав споживачів»	регулює відносини між споживачами електронних послуг і їх надавачами, визначає права споживачів, а також механізм їх захисту й основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів
2	Закон України «Про рекламу»	визначає засади рекламної діяльності в Україні, регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами, зокрема й у сфері цифрових технологій
3	Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг»	встановлює основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів
4	Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»	регулює відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах
5	Закон України «Про електронні довірчі послуги»	визначає правові й організаційні засади надання електронних довірчих послуг, зокрема й транскордонних, права та обов'язки суб'єктів правових відносин, порядок здійснення державного нагляду за дотриманням вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг, а також правові й організаційні засади здійснення електронної ідентифікації
6	Закон України «Про платіжні послуги»	визначає поняття та загальний порядок виконання платіжних операцій в Україні, визначає загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, загальні засади випуску та використання в Україні електронних грошей і цифрових грошей Національного банку України, установлює права, обов'язки та відповідальність учасників платіжного ринку України
7	Закон України «Про захист персональних даних»	регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів

У таблиці наведено перелік основних нормативно-правових актів України, що регулюють різні аспекти функціонування інформаційних процесів, електронних послуг, цифрової взаємодії та захисту даних. Таблиця містить два ключові стовпці: назву нормативного акта та сферу його регулювання. Усього представлено сім законів, кожен із яких визначає окремі напрями державної політики у сфері цифрової економіки та інформаційної діяльності.

Отже, таблиця демонструє, що нормативна база України охоплює всі ключові напрями цифрової взаємодії – від електронних документів та довірчих послуг до інформаційної безпеки й персональних даних – забезпечуючи комплексне правове регулювання у сфері інформаційно-аналітичної діяльності.

Встановлено, що інформаційно-аналітична діяльність є ключовим елементом податкового адміністрування, оскільки охоплює комплекс процесів зі збирання, обробки, зберігання та аналізу даних, необхідних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Саме аналітична складова забезпечує ефективність контролю, своєчасне виявлення податкових ризиків, оцінку поведінкових моделей платників та формує підґрунтя для розробки податкової політики.

По-друге, проаналізовано нормативно-правове середовище, яке регулює функціонування інформаційних процесів у податковій сфері. Законодавча база України в галузі цифрової взаємодії — від електронного документообігу та платіжних систем до захисту даних і інформаційної безпеки — створює правові умови для розвитку сучасних електронних сервісів, уніфікації інформаційних потоків та підвищення рівня довіри до державних цифрових рішень. Разом з тим, нормативно-правові акти постійно доповнюються, що свідчить про динамічність процесів цифрової трансформації.

По-третє, детально розглянуті інформаційні ресурси й бази даних ДПС довели, що податкова служба володіє розгалуженою, багаторівневою цифровою інфраструктурою. Такі системи, як Інтегрована інформаційна система ДПС, ЄРПН, СМКОР, РРО/ПРРО та Електронний кабінет платника формують єдину екосистему, що забезпечує прозорість економічних операцій, автоматизацію

контролю та перехід від вибіркового перевірок до ризикоорієнтованих підходів. Інтеграція державних і міжнародних інформаційних платформ розширює можливості податкових органів у боротьбі з ухиленням від оподаткування.

Таким чином, результати дослідження першого розділу свідчать, що сучасне інформаційно-аналітичне забезпечення податкових органів України є стратегічним ресурсом держави. Воно створює основу для ефективного адміністрування податків, формує цифрову довіру між державою та бізнесом, забезпечує оперативне реагування на економічні виклики і закладає фундамент для подальшої модернізації податкової системи в умовах цифрової економіки.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка ефективності існуючих інформаційних систем ДПС

Ефективність функціонування податкових органів значною мірою залежить від якості та продуктивності інформаційних систем, які забезпечують обробку, зберігання та аналіз великих масивів даних. У сучасних умовах Державна податкова служба України володіє розгалуженою цифровою інфраструктурою, що включає низку платформ, реєстрів та аналітичних модулів. Оцінка їх ефективності є важливим етапом визначення потенціалу податкової системи, виявлення її слабких місць та формування напрямів подальшого розвитку.

Насамперед варто зазначити, що інформаційні системи ДПС значно підвищили рівень автоматизації податкових процесів. Функціонування таких ключових інструментів, як Інтегрована інформаційна система ДПС (ІТС ДПС), Єдиний реєстр податкових накладних (ЄРПН), Система моніторингу ризикових операцій (СМКОР), Електронний кабінет платника-- та модулі обміну даними з іншими державними реєстрами, дозволили мінімізувати ручну обробку документів, зменшити вплив людського чинника та забезпечити оперативність податкового контролю.

Однією з ключових переваг існуючих систем є можливість миттєвого доступу до структурованої інформації про діяльність суб'єктів господарювання. Це стосується як поданих звітів, так і операцій з постачання, нарахування податкових зобов'язань, користування касовими апаратами, даних митних декларацій тощо. Швидкість доступу до таких даних суттєво покращила якість аналітичної роботи податкових органів і створила основу для формування ризикоорієнтованої системи контролю.

Водночас оцінка ефективності чинних систем демонструє низку операційних та технічних обмежень, які впливають на загальний рівень результативності інформаційного забезпечення. Серед найбільш значущих проблем можна виділити:

- фрагментованість окремих інформаційних систем, що ускладнює повноцінну синхронізацію даних;
- надмірну кількість застарілих технологічних рішень, які потребують модернізації;
- обмежену інтеграцію з міжнародними платформами--, що стримує ефективність виявлення транскордонних ризиків;
- часові затримки в роботі окремих компонентів, особливо під час пікових навантажень (наприклад, у період подання звітності);
- потребу у підвищенні рівня кіберзахисту, з огляду на те, що податкові бази містять критично важливу фінансову інформацію.

Попри зазначені виклики, інформаційні системи ДПС демонструють значний позитивний вплив на якість адміністрування податків. Зокрема, впровадження автоматизованих аналітичних алгоритмів дозволило скоротити кількість необґрунтованих відшкодувань ПДВ, зменшити рівень фіктивного підприємництва та покращити виявлення податкових зловживань. Крім того, електронні сервіси суттєво полегшили взаємодію платників податків з державою, забезпечивши доступність послуг незалежно від місця перебування користувача.

Важливим індикатором ефективності є рівень задоволеності користувачів, який поступово зростає завдяки розширенню функціоналу Електронного кабінету, автоматизації комунікацій, появі онлайн-сервісів для перевірки звітності, стану розрахунків з бюджетом та відстеження статусу податкових накладних.

Таким чином, аналіз існуючих інформаційних систем ДПС свідчить, що вони виконують свої основні функції та забезпечують високий рівень цифровізації податкового адміністрування. Проте для досягнення повної

ефективності необхідне подальше вдосконалення інфраструктури, модернізація технологічних рішень, розширення інтеграції з державними та міжнародними інформаційними ресурсами, а також зміцнення систем захисту даних. Саме ці напрями мають стати пріоритетними у процесі розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення податкових органів.

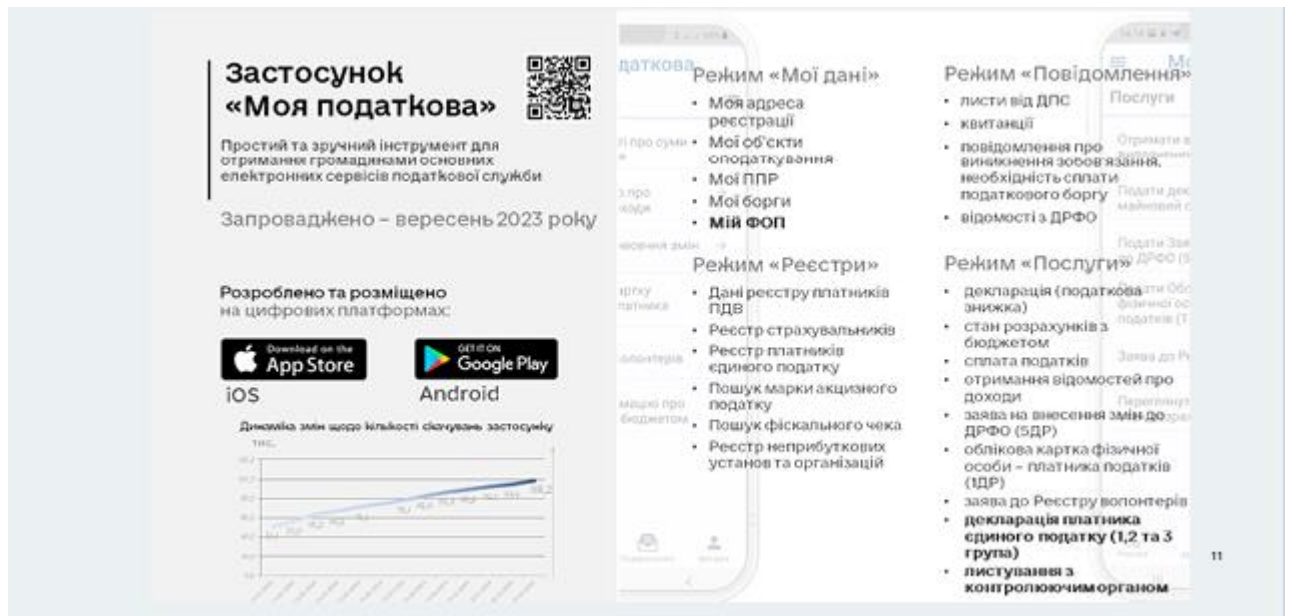

Рис. 2.1. Податковий сервіс «Моя податкова» [20-21]

На рисунку представлено інформаційний огляд мобільного застосунку «Моя податкова», запровадженого Державною податковою службою України у вересні 2023 року. Застосунок позиціонується як простий та зручний інструмент для отримання громадянами основних електронних сервісів податкової служби.

У лівій частині зображення подано загальний опис застосунку, джерела його завантаження та інфографіку щодо динаміки зростання кількості його користувачів. Зазначено, що додаток доступний на цифрових платформах App Store (iOS) та Google Play (Android), що забезпечує його широке поширення серед користувачів мобільних пристроїв. Також наведено QR-код для швидкого переходу до сторінки завантаження.

Права частина рисунка містить детальний перелік функціональних можливостей застосунку, згрупованих за основними режимами:

1. Режим «Мої дані», який дозволяє переглядати:

- адресу реєстрації;
 - дані про об'єкти оподаткування;
 - статуси платника (ФОП, громадянин);
 - інформацію про борги;
 - дані щодо реєстрації місця проживання.
2. Режим «Реєстри», що забезпечує доступ до:
- даних реєстру податкових накладних (ПДВ);
 - реєстру платників ПДВ;
 - реєстру страхувальників;
 - інформації про податкову заборгованість;
 - реєстру неприбуткових установ;
 - інших державних реєстрів, пов'язаних з діяльністю платників.
3. Режим «Повідомлення», який включає:
- листи та відповіді від ДПС;
 - квитанції;
 - інформаційні повідомлення;
 - дані щодо поданих декларацій та їх статусів.
4. Режим «Послуги», де користувач може:
- подавати податкові декларації;
 - генерувати та відправляти заяви;
 - отримувати довідки;
 - користуватися сервісами розрахунку податків (ПДФО, ЄСВ та ін.);
 - здійснювати реєстрацію програмних РРО;
 - подавати запити до контролюючих органів [20].

Таким чином, рисунок демонструє функціональне наповнення та доступність мобільного застосунку «Моя податкова», який є важливою складовою цифровізації сервісів ДПС та спрощення комунікації між громадянами та податковою службою.

Рис. 2.2. Розвиток Е-кабінету в Україні [20-21]

На рисунку представлено узагальнену інформацію щодо розвитку та функціонування Е-кабінету платника податків станом на 01.01.2025 року. Інфографіка демонструє масштаби впровадження цифрових сервісів ДПС, їх доступність, кількість функціональних форм, а також показники користування системою.

У лівій частині рисунка подано загальні характеристики впроваджених сервісів. Зазначено, що упродовж 2024 року було реалізовано 65 форм звітності, а також 69 інших сервісних запитів, що доступні через Е-кабінет. Станом на дату оцінки функціонує:

- 95 форм податкової звітності;
- 52 форми щодо спрощеної системи оподаткування;
- 17 форм облікових заяв

Усього в системі реалізовано 2233 електронні форми документів, які можуть подаватися платниками, і 209 сервісів, призначених для різних категорій користувачів.

Права частина рисунка демонструє доступність сервісів у режимі онлайн - 130 державних послуг доступні громадянам цілодобово. Наведено перелік основних сервісів, зокрема:

- доступ до особистої інформації;

- електронний документообіг;
- аналітичні сервіси;
- відомості з електронних реєстрів;
- реєстрація РРО/ПРРО;
- розрахунок та сплата податків;
- Е-офіс громадянина.

Особлива увага приділена показнику користування системою: станом на початок 2025 року 5,3 млн. користувачів активно взаємодіють із сервісами Е-кабінету.

Таким чином, рисунок відображає масштабну цифрову трансформацію податкового сервісу, демонструючи зростання кількості доступних електронних послуг, розширення функціональності та суттєве збільшення кількості користувачів, що свідчить про підвищення ефективності та популярності Е-кабінету як важливого інструменту взаємодії між платниками податків і ДПС.

На рисунку подано інфографічну характеристику функціоналу Е-кабінету для бізнесу, який є складовою електронних сервісів Державної податкової служби України. Зазначено, що станом на 01.01.2025 року 3,7 млн. суб'єктів господарювання активно користуються можливостями Е-кабінету як основним каналом цифрової взаємодії з податковими органами.

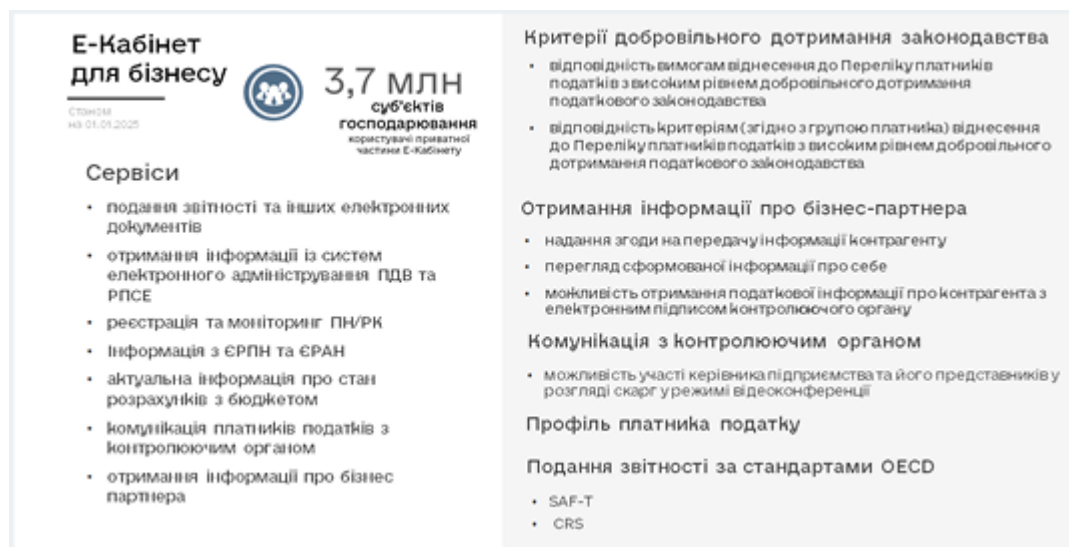

Рис. 2.3. Можливості для платника податків в Україні [21]

У лівій частині рисунка наведено перелік ключових сервісів, доступних для бізнесу:

- подання звітності та інших електронних документів;
- отримання інформації з систем електронного адміністрування ПДВ і РРО/ПРРО;
- результати та моніторинг ПН/РК;
- інформація з ЄРПН та ЄРАН;
- розрахунки з бюджетом;
- комунікація платників податків з контролюючими органами;
- доступ до інформації про бізнес-партнера.

Ці можливості забезпечують повний цикл електронної взаємодії бізнесу з податковою службою — від подання документів до перевірки розрахунків і перегляду статусів операцій.

Права частина рисунка присвячена додатковим функціональним можливостям Е-кабінету. Критерії добровільного дотримання законодавства-- дають можливість підприємствам перевіряти відповідність власної діяльності вимогам Податкового кодексу та критеріям сумлінності. Це сприяє підвищенню довіри між платниками та контролюючими органами.

Отримання інформації про бізнес-партнера включає:

- надання даних щодо намірів/історії контрагента;
- автоматичну оцінку ризиковості;
- можливість отримання оперативної інформації про контрагента з державних електронних реєстрів.

Комунікація з контролюючим органом передбачає можливість:

- надсилання звернень, запитів, повідомлень;
- отримання офіційних відповідей у цифровому форматі;
- ведення двостороннього електронного листування.

Окремим блоком подано профіль платника податку, який містить зведену інформацію про поточний статус платника, історію податкових взаємовідносин, боргові зобов'язання та ключові показники діяльності.

Також зазначено, що Е-кабінет підтримує подання звітності відповідно до міжнародних стандартів OECD, зокрема SAF-T та CRS, що є важливим кроком у гармонізації української податкової звітності з міжнародними практиками.

Загалом рисунок демонструє, що Е-кабінет для бізнесу є багатофункціональною платформою, яка охоплює не лише процес подання звітності, а й аналіз діяльності, перевірку контрагентів, оцінку відповідності законодавству, комунікацію з податковими органами та міжнародну інтеграцію податкової звітності.

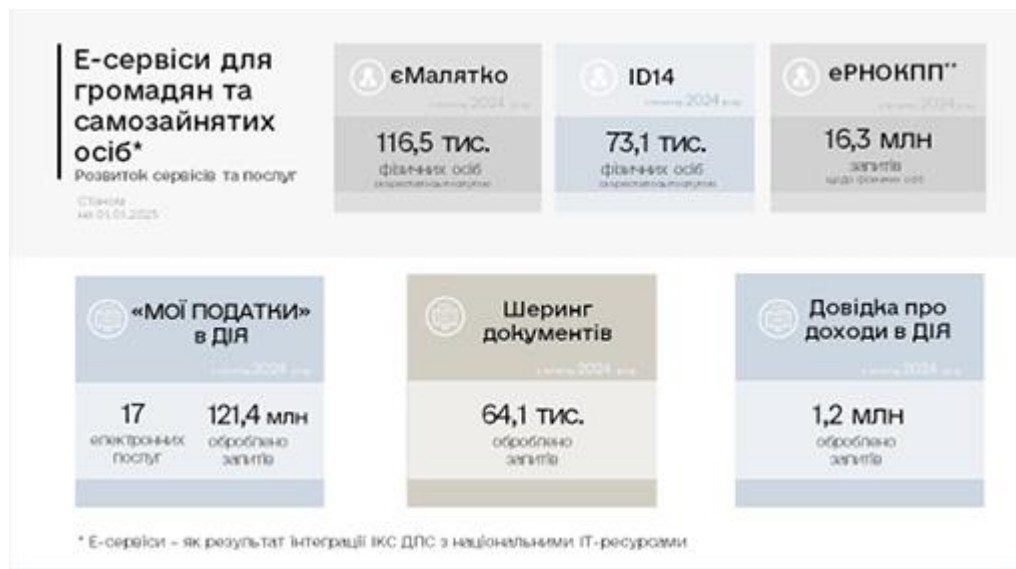

Рис. 2.4. Основні податкові сервіси для громадян та само зайнятих осіб [21]

На рисунку представлено розвиток та статистику використання електронних сервісів для громадян та самозайнятих осіб, які інтегровані з інформаційними системами Державної податкової служби України. Дані наведені станом на 01.01.2025 року і відображають масштаби цифровізації податкових та суміжних державних послуг.

У верхній частині рисунка наведено три ключові е-сервіси:

- «Моя Малютка» – комплексна електронна послуга, якою у 2024 році скористалися 116,5 тис. фізичних осіб.

- ID14 – сервіс оформлення ID-картки та інших пов’язаних документів, яким скористалися 73,1 тис. осіб.
- eРНОКПП – сервіс отримання реєстраційного номера облікової картки платника податків, який у 2024 році згенерував 16,3 млн. запитів.

Ці сервіси забезпечують спрощений доступ до ключових документів і послуг, пов’язаних з ідентифікацією громадян, реєстрацією та податковими операціями.

Нижня частина рисунка містить дані щодо інтегрованих у ДПС е-сервісів, доступних через застосунок та портал Дія: «МОЇ ПОДАТКИ» в Дії – 17 електронних податкових послуг, якими у 2024 році скористалися 121,4 млн. разів. Шеринг документів – сервіс обміну цифровими документами, що здійснив 64,1 тис. оброблених запитів. Довідка про доходи в Дії – популярна електронна послуга, кількість сформованих довідок у 2024 році становила 1,2 млн.. [20]

У нижньому колонтитулі рисунка зазначено, що всі представлені е-сервіси є результатом інтеграції інформаційно-комунікаційних систем ДПС із національними ІТ-ресурсами, що забезпечує автоматизацію процедур, зниження адміністративного навантаження та розширення цифрових можливостей для громадян.

Таким чином, рисунок демонструє масштабну цифрову взаємодію між ДПС та населенням через державні електронні сервіси, а також стрімке зростання обсягів електронних запитів і популярність інтегрованих цифрових послуг.

2.2. Виявлення ключових проблем та викликів у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення та свідомої сплати податків

Ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення податкових органів прямо впливає не лише на якість адміністрування податків, а й на рівень добровільної податкової дисципліни у суспільстві. У сучасних умовах цифровізації держава покладається на автоматизовані системи, інтегровані реєстри та електронні сервіси, однак, попри суттєвий прогрес, у цій сфері все ще зберігається низка проблем та системних викликів. Їх комплексне розуміння дозволяє визначити, які зміни є пріоритетними для модернізації податкової служби та формування культури свідомої сплати податків.

Однією з ключових проблем залишається фрагментованість та неоднорідність інформаційних систем. Частина інформаційних платформ ДПС функціонує на застарілих технологічних рішеннях, що ускладнює їхню інтеграцію із сучасними цифровими системами держави. В результаті податкові органи стикаються з дублюванням інформації, затримками в обміні даними, складністю забезпечення актуальності відомостей, а також з технічними збоями у періоди пікового навантаження. Це знижує точність аналітичних моделей та ускладнює оперативне прийняття рішень.

Суттєвим викликом є також обмежений рівень міжвідомчої взаємодії. Попри створення єдиних державних реєстрів, доступ до окремих баз даних інших органів досі відбувається із затримками або з обмеженнями. У результаті податкова служба отримує не завжди повну або несвоєчасну інформацію про фінансові операції, доходи громадян, стан реєстраційних даних та діяльність суб'єктів господарювання. Такі розриви в інформаційних потоках зменшують ефективність аналітичних інструментів і сприяють ризикам ухилення від оподаткування.

Ще одним значущим бар'єром розвитку є кіберзагрози та недостатній рівень захищеності окремих інформаційних систем. Податкові бази містять

критично важливі персональні та фінансові дані, що робить їх потенційною ціллю для кібератак і спроб несанкціонованого доступу. В умовах воєнних викликів рівень кіберризиків значно зріс, і навіть короточасні збої можуть призвести до масових проблем з доступом до сервісів, затримок у реєстрації документів, порушення процесів адміністрування та втрати довіри з боку бізнесу і громадян.

Не менш важливим є кадровий аспект. Для ефективного функціонування аналітичних платформ необхідні спеціалісти, які володіють компетенціями у сфері цифрового аналізу, роботи з великими даними, машинного навчання та сучасних інформаційних технологій. Утім, кадровий потенціал у податкових органах поки що не повною мірою відповідає вимогам цифрової трансформації. Це призводить до нерівномірного використання аналітичних інструментів, недостатньої швидкості впровадження інновацій і складнощів у забезпеченні безперервного розвитку інформаційних систем.

Окрім технологічних і організаційних проблем, одним із системних викликів залишається низький рівень свідомої сплати податків серед частини платників. Причини цього різноманітні: недовіра до державних інститутів, незрозуміння правил оподаткування, складність податкових процедур у минулому, недостатній рівень фінансової грамотності, а також існування «тіньових» схем ведення бізнесу. Попри суттєве спрощення взаємодії через електронні сервіси, досі спостерігається схильність частини платників до мінімізації або приховування доходів. Це створює додаткове навантаження на інформаційно-аналітичні системи, які змушені компенсувати недобросовісність окремих суб'єктів шляхом складніших алгоритмів контролю.

У контексті розвитку свідомої сплати податків важливо також відзначити недостатній рівень комунікації між податковими органами та громадянами. Хоча інструменти таких взаємодій, як «Е-кабінет», мобільні застосунки та інтерактивні сервіси, активно розвиваються, інформаційна підтримка платників, консультаційний супровід, роз'яснення складних норм

законодавства та доступність персоналізованих рекомендацій усе ще залишаються нерівномірними.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що сфера інформаційно-аналітичного забезпечення податкової служби стикається з комплексом технічних, організаційних та поведінкових викликів. Подальша модернізація має охоплювати не лише оновлення технологічної інфраструктури та зміцнення кібербезпеки, а й підвищення кваліфікації персоналу, розширення доступності інформаційних сервісів і формування довіри між податковими органами та суспільством. Лише поєднання цих напрямів дозволить забезпечити ефективне адміністрування податків та підвищити рівень добровільної податкової дисципліни.

Рис. 2.5. Результати податкового контролю податковими органами [42]

На рисунку представлено порівняльну динаміку кількості податкових перевірок та сум донарахувань за результатами контролюючих заходів у 2023 та 2024 роках. Інфографіка дозволяє оцінити ефективність контрольної роботи податкових органів та зміни у структурі перевірок.

У лівій частині рисунка наведено дані щодо загальної кількості перевірок, яка у 2024 році зросла на 20% у порівнянні з 2023 роком - із 41 618 до 49 774.

Деталізація показує зміну по окремих видах перевірок: планові перевірки збільшилися із 566 у 2023 році до 2 302 у 2024 році, що означає зростання на 307%. Позапланові перевірки зменшилися з 14 736 до 12 136, що становить спад на 18%. Фактичні перевірки продемонстрували помітне зростання — з 26 316 до 35 336, що відповідає збільшенню на 34% [42].

Ці дані свідчать про зміну акценту контрольної роботи: податкові органи частіше проводили фактичні перевірки та повернулися до активнішої практики планових перевірок, тоді як кількість позапланових скоротилася.

Права частина рисунка ілюструє суму донарахованих податків, штрафів та фінансових санкцій за результатами перевірок. У 2024 році обсяг донарахувань склав 123,8 млрд. грн., що на 170% більше, ніж у 2023 році (45,9 млрд. грн.).

У розрізі видів перевірок: планові перевірки дали зростання з 23 835,9 млн. грн. до 30 584,4 млн. грн. (+50%). Позапланові донарахування зросли з 20 353,1 млн. грн. до 89 543,3 млн. грн., що демонструє приріст на 276%.

Фактичні перевірки також показали суттєве збільшення донарахувань — з 1 751,8 млн. грн. до 3 637,5 млн. грн. (+108%). Такий результат свідчить про підвищення результативності контрольних заходів, зокрема у частині позапланових перевірок, де було зафіксовано найбільший приріст сум донарахувань.

Рисунок демонструє, що у 2024 році податкові органи значно посилили контрольну роботу, зосередившись на якісному відборі ризикових платників. Зростання кількості перевірок, а особливо стрімке збільшення сум донарахувань, свідчить про підвищення ефективності інформаційно-аналітичних систем, які допомагають більш точно виявляти порушення та оптимізувати контрольні заходи.

На рисунку представлено структуру нарахувань податків, зборів та інших платежів до бюджету за різними видами податкових зобов'язань. Дані відображені у вигляді кругової діаграми та подані в млн. грн., що дає можливість оцінити внесок кожного податку в загальний обсяг донарахувань.

Рис. 2.6. Види нарахувань різних податків в Україні [42]

Найбільшу частку у структурі займають інші платежі, обсяг яких становить 82 336,7 млн. грн.. Це свідчить, що податкова служба приділяє значну увагу виявленню несвоєчасного або неповного виконання інших фінансових зобов'язань, пов'язаних з порушеннями податкової дисципліни.

Важливе місце також посідають штрафні санкції та пеня, які у сукупності становлять 50 790,4 млн. грн. У примітці до рисунка зазначено, що значну частку цієї суми сформували результати штрафних санкцій за порушення законодавства суб'єктами грального бізнесу (за матеріалами документальних планових перевірок ГУ ДПС у м. Києві). Це демонструє посилення контролю у специфічних, підвищено ризикових галузях.

Серед ключових податків виділяються:

Податок на прибуток - 18 071,8 млн. грн., що свідчить про значні донарахування у корпоративному секторі.

Податок на додану вартість (ПДВ) - 12 466,0 млн. грн., традиційно один із найпроблемніших податків у частині ризикових операцій.

Акцизний податок (АП) - 8 960,1 млн. грн., що відображає роботу з платниками алкогольної, тютюнової та паливної продукції.

Екологічний податок (ЕКП) - 623,7 млн. грн.

Рентна плата (РП) - 733,6 млн. грн., яка включає платежі за користування природними ресурсами.

Податок на майно (ПМ) - 311,2 млн. грн.

Єдиний податок (ЄП) - 51,9 млн. грн.

Діаграма демонструє як абсолютні значення, так і пропорційний розподіл нарахувань за видами податкових зобов'язань. Представлена структура показує, що найбільші донарахування припали на категорію «інші платежі» та штрафні санкції. Це свідчить про ефективність контрольних заходів у частині виявлення порушень поза межами основних податкових категорій. Водночас значні суми донарахувань з податку на прибуток та ПДВ сигналізують про те, що саме ці податки залишаються найбільш ризиковими та потребують подальшого посилення моніторингу й аналітичної роботи.

Загалом діаграма наочно ілюструє зростання ефективності інформаційно-аналітичних інструментів ДПС та зміщення акценту на виявлення складних і прихованих схем ухилення від оподаткування.

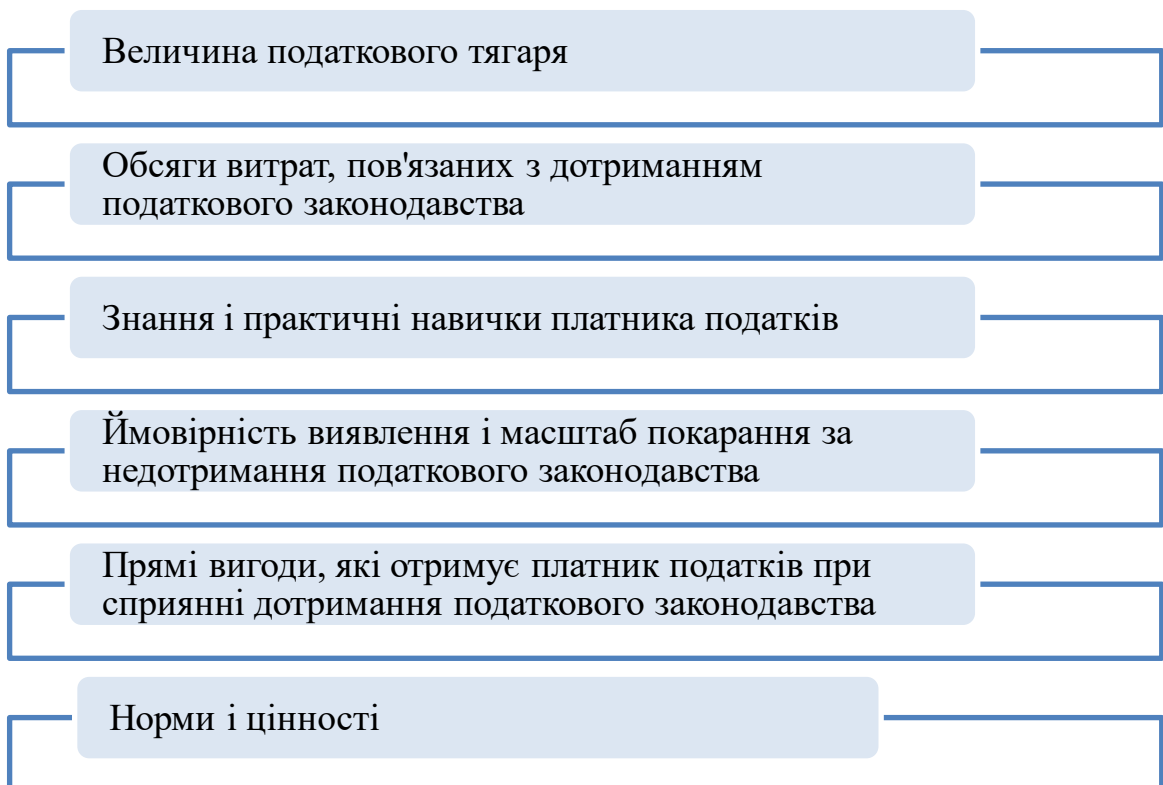

Рис. 2.7. Систематизація факторів свідомої сплати податків у ЄС

Джерело: побудовано на основі [34]

У європейських країнах поведінкові науки широко застосовуються для пояснення феномену «податкової моралі», тобто тих внутрішніх мотивів, які спонукають громадян добровільно дотримуватися податкового законодавства. Досвід оподаткування в ЄС свідчить, що взаємини між платниками податків і державою будуються на основі своєрідної психологічної «податкової угоди», яка передбачає баланс між обсягом сплачених податків і рівнем отримуваних суспільних благ та державних послуг. У межах індивідуалізованого підходу європейські дослідники виділяють низку чинників, що визначають схильність конкретної особи виконувати свої податкові зобов'язання – коли саме, у якому обсязі та за яких умов платник демонструватиме свідому податкову поведінку.

Особливу увагу варто приділити внутрішнім чинникам, які формують у платника податків готовність «добровільно» виконувати свої податкові зобов'язання. У країнах Європейського Союзу рівень добровільної податкової дисципліни значною мірою залежить від того, наскільки справедливо, прозоро та неупереджено податкові органи ставляться до платників, а також від ефективності використання державою зібраних податкових коштів. Частина зазначених факторів тісно взаємопов'язана, утворюючи комплекс умов, що сприяють формуванню свідомої податкової поведінки. (див. рис. 2.8).

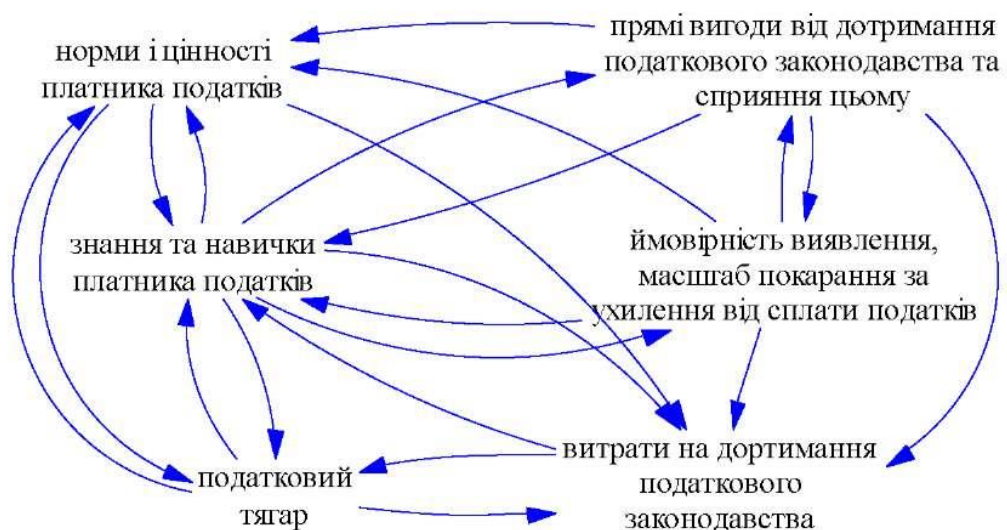

Рис. 2.8. Фактори свідомої сплати податків на рівні платника податків

Джерело: побудовано на основі [34, 35]

Проведене дослідження дозволило виявити низку ключових тенденцій, проблем і викликів, що визначають поточний рівень цифрової трансформації податкової сфери.

По-перше, встановлено, що інформаційні системи ДПС відіграють критично важливу роль у підвищенні якості адміністрування податків. Такі платформи, як ІТС ДПС, ЄРПН, СМКОР, Е-кабінет та інші електронні сервіси, забезпечують оперативний доступ до даних, автоматизацію рутинних процедур, зменшення людського чинника та розвиток ризикоорієнтованого підходу до контролю. Аналіз ефективності цих систем свідчить про їхню здатність підвищувати результативність контрольних заходів, збільшувати обсяг виявлених порушень і сприяти зростанню донарахувань.

По-друге, розглянуто динаміку контрольної діяльності, що демонструє істотне зростання кількості перевірок, а також значний приріст сум донарахувань у 2024 році порівняно з 2023 роком. Особливо помітним є збільшення результативності позапланових та фактичних перевірок, що свідчить про підсилення аналітичної роботи та вдосконалення механізмів відбору ризикових платників. Показники донарахувань підтверджують: інформаційно-аналітичні інструменти дедалі більше впливають на якість податкового контролю.

По-третє, у результаті аналізу проблем та викликів виявлено, що попри значні досягнення, інформаційно-аналітичне забезпечення ДПС потребує системної модернізації. Основними перешкодами є фрагментованість окремих інформаційних систем, недостатня швидкість та глибина міжвідомчої взаємодії, наявність кіберризиків, а також обмеженість кадрового потенціалу у сфері цифрової аналітики. До цього додаються поведінкові чинники, зокрема нерівномірний рівень добровільної сплати податків, недостатня податкова культура та недовіра частини платників до державних інституцій.

По-четверте, встановлено, що цифрові сервіси, інтегровані з національними платформами (зокрема «Дія», «Моя податкова» та Е-кабінет), значно покращують доступність податкових послуг і якість комунікації між

платниками та ДПС. Широке використання цих сервісів, відображене у статистичних даних, підтверджує потребу суспільства у зручних, швидких та прозорих електронних інструментах. Разом із тим подальше вдосконалення функціоналу сервісів сприятиме зростанню рівня довіри та формуванню більш свідомої податкової поведінки.

Таким, чином, узагальнюючи результати дослідження другого розділу, можна зробити висновок, що інформаційно-аналітична система податкових органів України перебуває на етапі активного розвитку та поступового переходу до сучасної, інтегрованої та ризикоорієнтованої моделі адміністрування. Однак для формування стійкої, ефективної та високотехнологічної системи необхідні подальші інвестиції в інформаційні технології, посилення кібербезпеки, удосконалення механізмів обміну даними та зміцнення кадрового потенціалу. Це створить передумови для підвищення рівня податкової дисципліни, зменшення тінізації економіки та забезпечення стабільних надходжень до бюджету.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПОДАТКОВИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення податкових органів є одним із ключових напрямів модернізації податкової системи України. В умовах цифрової економіки, зростання масштабів електронних транзакцій, ускладнення фінансових схем та динамічних змін законодавства ефективна робота ДПС безпосередньо залежить від якості інформаційних ресурсів, глибини аналітичних можливостей та здатності системи швидко адаптуватися до нових ризиків. Для досягнення стійкої та сучасної моделі податкового адміністрування необхідно реалізувати комплекс заходів, що поєднують технологічні, організаційні та управлінські рішення.

Першим і одним із найважливіших напрямів є модернізація та інтеграція інформаційних систем ДПС. Наявні платформи мають значний потенціал, однак їх ефективність знижується через фрагментованість, різноманітність технологій та обмежену взаємодію між окремими реєстрами. Створення єдиного інтегрованого аналітичного середовища, у якому всі дані доступні у синхронізованому вигляді, дозволить покращити точність аналітики, забезпечити оперативність обміну інформацією та мінімізувати дублювання даних.

Другий важливий крок - розвиток аналітичних інструментів на основі сучасних цифрових технологій, таких як Big Data, штучний інтелект і машинне навчання. Використання алгоритмів прогнозування та аналізу поведінкових моделей платників забезпечить можливість раннього виявлення ризикових операцій, оцінки ефективності податкової політики та моделювання сценаріїв податкових надходжень. Це сприятиме переходу від реактивного до проактивного контролю.

Не менш актуальним є посилення кібербезпеки та захисту податкових даних. Зростання кіберзагроз, особливо в умовах воєнного стану, потребує комплексної системи захисту інформаційних ресурсів - від сучасних засобів

криптографії та багаторівневого контролю доступу до постійного моніторингу інцидентів та розвитку професійних команд кіберзахисту. Надійна система захисту сприятиме зміцненню довіри платників до електронних сервісів ДПС.

Значний потенціал має розширення міжвідомчої та міжнародної інтеграції, особливо у контексті обміну фінансовою інформацією. Поглиблення співпраці з митними органами, Міністерством фінансів, банківським сектором, пенсійним фондом, а також участь у міжнародних системах типу CRS або BEPS дозволить сформувати більш повну аналітичну картину та підвищити ефективність боротьби з ухиленням від оподаткування.

Окремої уваги потребує підвищення кадрового потенціалу, адже найсучасніші системи не можуть бути ефективними без фахівців, які вміють ними користуватися. Важливим є розвиток компетенцій у сфері цифрової аналітики, управління великими масивами даних, роботи з ризикоорієнтованими моделями, управління інформаційною безпекою. Запровадження навчальних програм, співпраця з університетами, залучення приватних IT-експертів дозволять створити професійні команди нового покоління.

Важливим напрямом модернізації є також удосконалення сервісної складової взаємодії з платниками. Підвищення зручності, швидкості та зрозумілості електронних сервісів, розвиток мобільних застосунків, персоналізація інформації та створення інтерактивних консультаційних інструментів сприятимуть не лише кращій комунікації, а й формуванню довіри та зростанню добровільної податкової дисципліни.

Суттєву роль відіграє і підвищення прозорості діяльності ДПС, яке передбачає публікацію аналітичних даних, відкритих реєстрів, звітів про результати перевірок та ефективність контролю. Прозорість сприятиме підвищенню підзвітності органів влади та формуванню у суспільства розуміння важливості податкової системи.

Таким чином, шляхи вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення податкових органів України охоплюють широке коло заходів —

від технологічної модернізації та зміцнення кібербезпеки до розвитку людського капіталу й підвищення довіри платників. Реалізація цих напрямів дозволить побудувати сучасну, ефективну та прозору податкову систему, здатну відповідати викликам цифрової економіки та забезпечувати стабільний розвиток держави.

Велика кількість і різноманітність конфліктів у податковій сфері підтверджують доцільність розгляду природи їх виникнення (рис. 3.1) [44, с. 354].

Рис. 3.1. Природа виникнення конфліктів у податковій сфері

Джерело: побудовано на основі [41]

Як показує практика, податкові конфлікти можуть виникати через чинні прогалини та суперечності в податковому законодавстві, недоліки у механізмах реалізації повноважень державних органів, затримки у впровадженні необхідних реформ, а також через дію суб'єктивних факторів. Вирішальне значення у врегулюванні таких конфліктів мають норми податкового законодавства, які визначають інструменти та підходи до розв'язання типових соціальних суперечностей, спрямовані на максимально можливе врахування

інтересів усіх учасників податкових правовідносин. Ці положення встановлюють правові засади діяльності контролюючих органів і платників податків на демократичних принципах, передбачаючи можливість громадського контролю. Такий контроль має бути орієнтований на узгодження поведінки суб'єктів із суспільними очікуваннями та вимогами, враховуючи накопичений досвід вирішення конфліктних ситуацій у податковій сфері.

З метою зміцнення фіскальної безпеки незалежно від сценаріїв гібридної війни доцільним потрібно впроваджувати заходи у частині фіскальної модернізації, ефективності, прозорості та дисциплінованості.

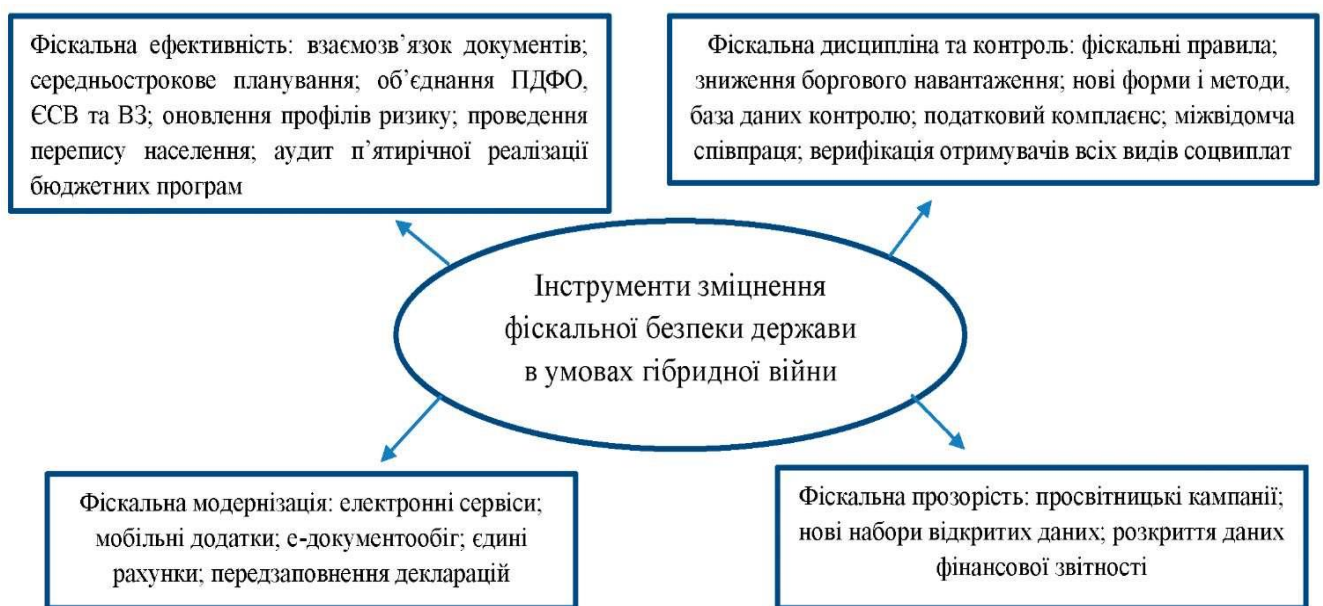

Рис. 3.2. Система заходів зміцнення фіскальної безпеки України

Джерело: побудовано на основі [53]

Рисунок наочно демонструє, якими інструментами держава може зміцнювати свою фіскальну безпеку в умовах гібридної війни. Центральний елемент схеми — це загальна мета: створення стійкої та захищеної фіскальної системи, здатної ефективно реагувати на економічні та безпекові виклики. Навколо цієї мети згруповано чотири ключові напрями, кожен із яких доповнює інші й разом формує цілісну стратегію.

У першому блоці представлено комплекс інструментів, що допомагають державі працювати більш точно та передбачувано. Йдеться про покращення взаємозв'язку між документами й реєстрами, впровадження середньострокового планування, оновлення ризикових профілів, проведення перепису населення та аудиту бюджетних програм. Ці заходи дозволяють створити реалістичне бачення фінансових потоків і краще прогнозувати потреби бюджетної системи.

Другий блок фокусується на здатності держави підтримувати порядок у сфері оподаткування. Тут виділено фіскальні правила, зменшення боргового навантаження, сучасні методи контролю, розвиток податкового комплаєнсу, посилення міжвідомчої взаємодії та перевірку отримувачів соціальних виплат. Усе це спрямовано на зниження тіньових ризиків і підвищення відповідальності як держави, так і платників податків.

Третій блок охоплює цифрову складову розвитку податкової системи. Він включає вдосконалення електронних сервісів, мобільних застосунків, е-документообігу, створення єдиного рахунку для податків і впровадження попередньо заповнених декларацій. Це робить податкову систему більш зручною, доступною та сучасною — як для громадян, так і для бізнесу.

Останній блок відповідає за відкритість і довіру. Він передбачає просвітницькі кампанії, публікацію нових наборів відкритих даних та розкриття фінансової звітності. Прозорість дозволяє платникам розуміти, як працює податкова система, і формує відчуття справедливості, що є важливим чинником добровільної сплати податків.

Рисунок демонструє, що посилення фіскальної безпеки — це не окремий захід, а комплексна робота, яка поєднує підвищення ефективності, дисципліни, технологічну модернізацію та прозорість. Лише за умови синергії всіх цих напрямів держава може забезпечити стабільність своїх публічних фінансів у період гібридних загроз.

Таким чином, з метою забезпечення високого рівня фіскальної безпеки держави невід'ємним елементом ефективного функціонування системи

управління ризиками повинна стати розвинута інформаційна інфраструктура, яка включає широкий спектр джерел отримання інформації та має комплексну систему захисту інформаційних ресурсів.

По-перше, визначено, що фундаментальним напрямом подальшого розвитку є модернізація інформаційних систем ДПС та їх повна інтеграція у єдиний цифровий простір. Це передбачає переорієнтацію на сучасні технології аналізу даних, створення цілісних інфраструктурних рішень і подолання фрагментованості, що сьогодні знижує ефективність управлінських процесів.

По-друге, результати дослідження наголошують на необхідності розширення аналітичного інструментарію на основі Big Data, штучного інтелекту та машинного навчання. Використання цих технологій дасть змогу своєчасно виявляти та прогнозувати податкові ризики, підвищувати точність контролю та оптимізувати рішення, що ухвалюються податковими органами. Такий підхід стане основою переходу до проактивної моделі податкового адміністрування.

По-третє, важливим напрямом є посилення кібербезпеки, що є надзвичайно актуальним у період гібридних загроз. Забезпечення цілісності та захищеності інформаційних ресурсів податкової служби є не лише технічним завданням, а й ключовим фактором довіри платників до електронних сервісів і до податкової системи загалом.

По-четверте, значний потенціал розвитку пов'язаний із посиленням міжвідомчої та міжнародної співпраці. Інтеграція податкових систем з національними та глобальними інформаційними ресурсами дозволить формувати повнішу картину фінансових потоків, мінімізувати тіньові операції та адаптуватися до міжнародних стандартів прозорості та податкового комплаєнсу.

По-п'яте, особлива увага приділяється людському фактору. Ефективна цифрова податкова система неможлива без висококваліфікованих фахівців. Тому підвищення кваліфікації, розвиток компетенцій у сфері цифрової

аналітики, кіберзахисту та роботи з інноваційними технологіями має стати стратегічним напрямом оновлення ДПС.

По-шосте, у межах сервісної складової визначено необхідність покращення взаємодії з платниками, розвитку сучасних мобільних застосунків, персоналізованих сервісів, інструментів автоматичного заповнення декларацій та удосконалення електронного документообігу. Підвищення зручності та прозорості податкових сервісів сприятиме формуванню добровільної податкової поведінки та зміцненню податкової культури громадян.

Узагальнюючи проведені дослідження, можна зробити висновок, що вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення податкових органів України має комплексний характер і потребує одночасного розвитку технологічної, організаційної, кадрової та комунікаційної складових. Реалізація окреслених заходів дозволить створити сучасну, стійку та ефективну систему податкового адміністрування, здатну забезпечити стабільні бюджетні надходження та сприяти зміцненню фінансової безпеки держави в умовах гібридних викликів.

ВИСНОВКИ

У межах даної кваліфікаційної роботи було комплексно досліджено сутність, стан та перспективи розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності податкових органів України. Проведений аналіз дозволив сформулювати цілісне уявлення про те, як інформаційні ресурси, аналітичні інструменти, електронні сервіси та поведінкова взаємодія між державою і платниками податків впливають на ефективність податкової системи та рівень її фіскальної безпеки.

По-перше, у роботі встановлено, що інформаційно-аналітичне забезпечення є фундаментом сучасного податкового адміністрування. Розгалужена система електронних реєстрів, інтегрованих платформ і цифрових сервісів дозволяє зменшити обсяг ручних операцій, підвищує точність контролю та забезпечує своєчасність обробки даних. Саме інформаційні системи створюють підґрунтя для ризикоорієнтованого контролю, що сьогодні є ключовим принципом ефективної податкової служби.

По-друге, було виявлено, що існуюча цифрова інфраструктура Державної податкової служби демонструє позитивну динаміку розвитку, проте стикається з низкою системних проблем. Серед них: технологічна фрагментованість, недостатній рівень інтеграції між відомствами, кіберзагрози, а також кадрові виклики. Ці фактори обмежують потенціал використання аналітичних даних і знижують загальну результативність адміністрування податків.

По-третє, аналіз контрольної діяльності ДПС показав суттєве зростання кількості перевірок та обсягів донарахувань, що свідчить про покращення використання інформаційно-аналітичних інструментів та здатність служби більш ефективно виявляти ризикові операції. Результати контрольних заходів підтверджують: сучасні цифрові системи стають стратегічним ресурсом у боротьбі з ухиленням від оподаткування.

По-четверте, під час дослідження встановлено, що поведінкові аспекти платників — рівень довіри, сприйняття справедливості, зручність сервісів — значною мірою визначають ступінь добровільної сплати податків. Формування податкової культури є настільки ж важливим, як і впровадження технологічних інновацій, адже без довіри та прозорості взаємодії жодна інформаційна система не буде ефективною.

По-п'яте, у роботі окреслено комплекс шляхів удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення ДПС. Серед ключових напрямів — модернізація інформаційних систем, впровадження інструментів штучного інтелекту та прогнозної аналітики, посилення кібербезпеки, розширення міжвідомчої та міжнародної співпраці, розвиток людського капіталу та вдосконалення сервісної взаємодії з платниками податків. Реалізація цих заходів стане основою для побудови сучасної, стійкої та технологічно розвиненої податкової системи.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення є не просто інструментом оптимізації внутрішніх процесів Державної податкової служби, а стратегічною умовою зміцнення фіскальної безпеки України, протидії економічним загрозам і підвищення якості державного управління. Подальший розвиток цифрових технологій, підсилений прозорістю, професійністю та відкритістю до інновацій, здатен забезпечити податковій службі новий рівень ефективності та довіри з боку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sinkuniene Kristina. Taxation Principles in Tax Culture: Theoretical and Practical Aspects Organizacijū. *Pro-Quest Health Management*. 2005. Vol. 35.
2. Катана О.С. Інституціональні засади розвитку податкової культури в державі. Ефективна економіка. 2015. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4678>
3. Nerre B. Do social and cultural norms matter? The Concept of Tax Culture. URL: <http://www.worldbank.org/publicsector/pe/Tax/norms/pdf>.
4. Башинський І.А. Податкова культура: генезис та сталі погляди на зміст поняття. Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління». 2014. № 1 (10). С. 7-14.
5. Башинський І. А. Формування податкової культури в Україні. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ardup/2011_2/2-5-1.pdf 1.
6. Ручкіна В.М. Формування податкової культури в Україні та аналіз її складових частин. Економіка промисловості. 2013. № 1-2 (61-62). - С. 194-200.
7. Кучерова Г.Ю. Податкова культура як детермінанта сучасного оподаткування в Україні. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Вип. 2(2). С. 53-62.
8. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція): [монографія]. К.:Алерта, 2013. 384 с.
9. Torgler V. Tax morale: theory and empirical analysis of tax compliance. URL: http://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf
10. Ручкіна В.М. Податкова культура в інституціональному аспекті розвитку податкової системи України. Зб. наук. пр. Національного університету державної податкової служби України. 2013. № 1. С. 197-205.
11. Ручкіна В.М. Інституційне середо-вище фінансового ринку України в умовах глобалізації. Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України: електронне наукове фахове видання; гол. ред.

- П.В. Мельник. 2012. № 1. URL: http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/Znprnudps/2012_1/pdf/12rvmcog.pdf.
12. Іншаков О.В., Фролов Д.П. Інституція ключ до розуміння економічних інститутів. Економічна теорія. 2011. № 1. С. 52-62.
 13. Коваленко Ю.М. Неформальні норми фінансового сектора економіки: економічна ментальність та інституційна довіра. Економічна теорія. 2011. № 2. С. 58-68.
 14. Ткачик Ф.П. Соціально-психологічні аспекти розвитку податкового консультування в Україні. Світ фінансів. 2017. Вип. 2. С. 118-127.
 15. Замасло О.Т., Бойчук О.І. Аналіз сучасного стану податкової культури в Україні. Бізнес Інформ. 2015. № 11. С. 351-357.
 16. Україна в міжнародних рейтингах. Фонд підтримки винаходів Мінекономрозвитку. 2019. URL: <https://www.sfii.gov.ua/fpv/>
 17. Сушко К.В., Чернова О.В. Місце України у глобальних економічних рейтингах. Економька та суспільство. 2017. Вип. 9. С. 110-114.
 18. Конкурентоспроможність податкової системи України. URL: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/346b4f5fea17c5fc95695118bab1ec67.pdf>
 19. Дебет Кредит. Про податкову культуру і податкову дисципліну. URL: <http://dtkt.com.ua/debet/ukr/2001/44/44pr17.html>
 20. Звіт ДПС України за 2024 рік. URL: <file:///C:/Users/Admin/Desktop/240396.pdf>
 21. Сервіс «Пульс» Державної податкової служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/others/puls>
 22. Лебедзевич Я.В. Гармонізація взаємостосунків суб'єктів податкових правовідносин. Міжнародний збірник наукових праць. 2015. Випуск 2(20). С. 263-273.
 23. Виходець А.М., Кізілова Є.А. Культура і етика взаємовідносин податкових інспекторів з платниками податків. К., 1999.

24. Tkachyk F.P., Ambryk L.P., Hutsul I.A. Tax consulting: theoretical dominants, problems and prospects for development in Ukraine. *Economic and Law Paradigm of Modern Society*. 2018. Issue 2. P. 24-31.
25. Василенко А.В. Формування податкової культури в Україні. *Економічний вісник університету: зб. наук. праць*. 2011. № 17/1. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Vasilenko.pdf
26. Безпалько І.Р. Удосконалення взаємин платників податків із податковими органами. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.2. С. 139-144.
27. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
28. Ткачик Ф.П. Організаційно-правове забезпечення податкового консультування в Україні, Польщі та Чехії. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 3. С. 155-163.
29. Gushchyna, T.N. Theoretical basis of tax consulting. *Ekonomicheskie i humanitarnye nauki (Economic and Human Sciences)*. 2009. № 5. P. 90-95.
30. Іванов Ю.Б., Швабій К.І. Нагальні проблеми формування державної податкової політики в Україні. *Фінанси України*. 2017. № 5. С. 39-52.
31. Інформація з сайту Спільки податкових консультантів України. URL: <http://www.taxadvisers.org.ua/index.html>
32. Покатаєва О.В., Кучерова Г.Ю. Фактори свідомої сплати податків: досвід країн ЄС. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Вип. 1(1). С. 47-52.
33. Building Taxpayer Culture in Mozambique, Tanzania and Zambia: Achievements, Challenges and Policy Recommendations. Report CMI. July 2012. Odd-Helge Fjeldstad and Kari K. Heggstad. Bergen : Chr. Michelsen Institute, 2012. 50 p. URL: www.cmi.no/publications.
34. Tax Transparency. Seizing the Initiative. London: Ernst&Young LLP, 2013. 49 p. URL: www.ey.com/uk.
35. Combatting Corporate Tax Avoidance: Commission Presents Tax Transparency Package. European Commission Press release (Brussels, 18 March 2015). URL: http://ec.europa.eu/press_room/

- http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/company_tax/transparency/index_en.htm.
36. Tax Reforms in EU Member States. Tax Policy Challenges for Economic Growth and Fiscal Sustainability. Taxation Papers. Working Paper: European Commission. URL http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/index_en.htm.
 37. Давискіба К.В., Карпова В.В., Ревенко О.В. Податкова культура і проблеми її формування в сучасних умовах. Інфраструктура ринку. 2018. Вип. 19. С. 457-463.
 38. Кирилов О., Ткаличева Е. Проблеми формування податкової культури в Україні. Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. 2008. 10.
 39. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій. Навчальний посібник / Під ред. Іванова Ю., Майбурова І. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. 492 с.
 40. Андрущенко В.Л. Умови та ідеали податкової культури. Професійна етика працівника державної податкової служби як складова етики державного службовця України: матер. наук.-практ. конф. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2006. С. 13-17.
 41. Губа М.О. Місце і роль митного оподаткування в системі економічної безпеки держави / М. О. Губа // Економіка, фінанси, право. – 2012. – №11. – С. 23-26.
 42. Звіти про виконання Державного бюджету України за 2020 – 2024 роки. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>
 43. Юрій С.І., Крисоватий А.І., Кошук Т.В. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 292с.
 44. Ситник Г. П., Олуйко В. М., Вавринчук М. П. Національна безпека України: теорія і практика / за заг. ред. Г. П. Ситника. Хмельницький; К. : Кондор, 2007. 612 с.

45. Устименко О. В. Моніторинг національної безпеки як складова механізму стратегічного планування. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління». 2016. № 4. С. 50-55.
46. Касперович Ю.В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни: аналітична доповідь. Київ: Фенікс, 2019. 128 с.
47. Сидорович О. Ю. Діалектика оподаткування: інституціональні консенсуси і конфлікти. Тернопіль : Економічна думка, 2015. 432 с.
48. Синчак В.П. Податкова культура суспільства як чинник економічної компоненти національної безпеки. Університетські наукові записки. 2017. № 2. С. 218-230.
49. Гончарук Я. Сучасні підходи до інформаційно-аналітичної підтримки фіскальних органів // Фінанси України. – 2023. – №5.
50. Карапетян А. Цифровізація податкової служби: міжнародний досвід. – Харків : Право, 2022.
51. Клименко А. Інформаційні технології в податковому адмініструванні. – К. : КНЕУ, 2020.
52. Кравчук І. Аналітичні системи у податковому менеджменті. – Тернопіль : ТНЕУ, 2021.
53. Лондар С. Моделі податкової аналітики та прогнозування надходжень. – Київ, 2023.
54. Міністерство цифрової трансформації України. Аналітичні звіти щодо податкової цифровізації (2021–2024).
55. Стратегія розвитку ДПС України до 2030 року. – Київ : ДПС, 2022.